

УДК 378.147

ОМЕЛЬЯНЕНКО Наталія Віталіївна,

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, Льотна академія Національного авіаційного університету

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ КОНТРОЛЮ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ

Автор визначає психолого-педагогічні умови ефективності контролю мовленнєвої компетенції майбутніх фахівців авіаційної галузі у процесі вивчення авіаційної англійської мови із урахуванням специфіки професійної діяльності. Вказуються ефективні методи контролю мовленнєвої діяльності на різних етапах її формування.

Ключові слова: мовленнєва компетенція, майбутні фахівці авіаційної галузі, контроль, методи контролю, авіаційна англійська мова.

Постановка проблеми. З погляду підготовки фахівців авіаційної галузі, формування у них професійної відповідальності за безпеку організації авіаційного руху в умовах збільшення кількості та інтенсивності міжнародних зв'язків, важливим аспектом їх професійної освіти є якість сформованості іншомовної мовленнєвої компетенції, під якою розуміють уміння користуватися лінгвістичною системою з метою спілкування відповідно до ситуації, забезпечення якої залежить і від ефективного та надійного контролю процесу та результату навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Явище мовленнєвої діяльності глибоко досліджене О. Леонтьєвим [4]. На думку І. Зимньої, мовленнєва діяльність – це активний, цілеспрямований, опосередкований мовою та зумовлений ситуацією спілкування процес прийому і видачі мовленнєвого повідомлення у взаємодії людей між собою [3]. Поняття «мовна компетенція», як внутрішня ментальна граматики індивіда, що введене Н. Хомським [5], тісно пов'язане із поняттям «мовленнєва компетентність», яке визначається О. Залевською як знання правил використання мовних знаків [2]. Мовленнєва компетенція введена для розкриття поняття, що передбачає володіння мовними засобами носієм мови. Активне практичне дослідження та застосування поняття мовленнєвої компетенції отримало у теорії та практиці навчання мови (Г. Богін, А. Богуш, М. Девдера, І. Зимня, О. Кучерук, М. Пентелюк, Н. Шацька, Н. Юрійчук та ін.).

Питання підготовки фахівців авіаційної галузі досліджувалися А. Вітряком, Л. Герасименко, Л. Зеленська, О. Ковтун, М. Ломакіною, О. Москаленко, Г. Пащенко, Т. Плачиндою, В. Півень, Т. Гарнавською, С. Тимченко. Значний вклад в розробку проблеми контролю результатів освітньої діяльності у процесі оволодіння іноземною мовою внесли О. Кміть, В. Коккота, А. Панасюк, О. Петрашук, Л. Рабійчук, Б. Сліпак та ін. Проте, у цих дослідженнях не достатньо повно виокремлені психолого-педагогічні ефективності контролю мовленнєвої діяльності майбутніх фахівців авіаційної галузі.

Мета статті – визначити психолого-педагогічні умови ефективності контролю мовленнєвої компетенції фахівців авіаційної галузі.

Виклад основного матеріалу. У процесі вивчення авіаційної англійської мови курсанти мають оволодіти мовленнєвою компетенцією відповідно до вимог (Doc 9835), що пред'являються до рівня володіння міжнародною авіаційною мовою радіозв'язку пілотами й диспетчерами повітряним рухом неангломовних країн [1]. Для адекватного, доречного, практичного використання мови в конкретних ситуаціях, висловлювання думок, бажань, намірів, міркувань, припущень тощо необхідно використовувати як мовні, так і позамовні засоби та інтонаційні засоби виразності мовлення.

Особливу увагу під час занять із курсантами звертаємо на формування компетенції в аудіюванні (слухати й розуміти зміст висловлювання, аналізувати й оцінювати усне висловлювання, добирати з прослуханої інформації елементи, які є необхідними для розв'язування професійних завдань у процесі спілкування) та говорінні (об'єднувати зразки мовлення рівня фрази в одну понадфразову єдність, самостійно будувати висловлювання надфразового рівня, створювати монологічні висловлювання текстового рівня різних функціонально-сміслових типів мовлення), оскільки радіозв'язок між пілотами повітряних суден та диспетчерами управління повітряним рухом здійснюється виключно за допомогою слухового аналізатора.

На основі теоретичного аналізу та досвіду практичної діяльності із підготовки фахівців авіаційної галузі нами визначені психолого-педагогічні умови ефективності контролю їх мовленнєвої компетенції.

По-перше, це – всебічність контролю, його відповідність видам мовленнєвої діяльності, якими повинні володіти майбутні фахівці авіаційної галузі. Контроль у процесі формування мовленнєвої компетенції під час вивчення авіаційної англійської мови має сприяти: актуалізації набутих знань і сформованих умінь з метою іншомовного спілкування; удосконаленню та поглибленню навичок сприймання англійського професійного тексту, забезпеченню вільного, нормативно-правильного і функціонально-адекватного володіння мовленнєвою діяльністю (аудіювання, говоріння та читання); розширенню термінологічного запасу; формуванню умінь граматично коректно будувати монологічне та діалогічне мовлення; виявленню прогалин у засвоєнні змісту навчання та прогнозування подальших успіхів в оволодінні авіаційною англійською мовою; вихованню в курсантів здатності до самодисципліни та самостійної роботи.

Зокрема, ми пропонуємо для використання тести різних видів відповідно до видів мовленнєвої діяльності. Тести на аудіювання передбачають вибір з кількох написаних варіантів той варіант, що відповідає прослуханій інформації в тексті, який прочитаний викладачем або представлений в аудіозаписі, чи в запропонованому діалозі. Тестування говоріння передбачає правильне реагування на висловлювання з використанням встановлених термінологічних зразків, висловлювання правильних відповідей на питання або контекст розмови. В тестах читання ми пропонуємо курсантам вибрати правильний варіант для заповнення пропусків в реченнях або тексті, знайти правильну відповідь на запитання або відповідну репліку-відповідь, заповнити пропуски, виходячи з контексту, визначити правильність чи хибність певних тверджень.

У процесі розробки завдань для контролю формування мовленнєвої компетенції ми, в першу чергу, використовуємо автентичні тексти, характерні для спілкування фахівців авіаційної галузі. Під час розробки завдань для усного контролю уміння аудіювання пропонуємо студентам самостійно сформулювати питання, що дозволяють робити висновки про розуміння тексту курсантами: фактів, їхніх зв'язків та узагальнень на всіх рівнях (як текстуальному, так і смислового), а також встановити, знання якої термінології відсутні у курсантів. Перед курсантами стоїть завдання скласти питання до тексту так, щоб зберігалось певне співвідношення між питанням, які засвідчують розуміння слів, речень, окремих частин та тексту в цілому.

Другою психолого-педагогічною умовою ефективності контролю мовленнєвої компетенції є використання системи методів контролю, кожний з яких узгоджений з іншими методами.

Контроль мовленнєвої компетенції майбутніх фахівців авіаційної галузі ми здійснюємо із використанням методів усної, письмової та практичної перевірки, а також за допомогою тестової перевірки. Тест ми визначаємо як коротке стандартизоване завдання, що дозволяє виявити рівень знань та умінь за заздалегідь встановленими критеріями і відповідає

таким вимогам: бути короткотривалим, однозначним, правильним, інформативним, зручним для обробки результатів.

Найчастіше ми використовуємо тести рівня володіння мовою, які складаються з питань множинного вибору і дають можливість перевірити знання словникового запасу, розуміння прочитаного або почутого, а також знання з граматики. Вважаємо, що недоцільно пропонувати тести, які передбачають перевірку лише граматики англійської мови, оскільки курсанти у цьому разі демонструють тільки знання певної граматичної форми чи структури, і менше уваги звертається на значення висловлювання. По завершенню вивчення окремого розділу, теми ми пропонуємо тести досягнень, які забезпечують перевірку рівня засвоєння навчального матеріалу, сприяють формуванню адекватної самооцінки майбутніх фахівців щодо рівня їх мовленнєвої компетенції. Зокрема, це завдання знайти помилку в запропонованих реченнях, скласти речення чи текст із запропонованих слів, поставити слова в тексті у правильному часі та ін.

Ефективним методом контролю мовленнєвої компетенції є усна перевірка, що здійснюється у формі імітаційного моделювання мовленнєвої професійної взаємодії фахівців в малих групах. Такий контроль сприяє не лише перевірці рівня сформованості мовленнєвої компетенції, а й дозволяє визначити уміння приймати спільне рішення, виробляти партнерський стиль спілкування, розподіляти обов'язки, планувати подальшу діяльність. Організація роботи в малих групах задля контролю мовленнєвої компетенції є успішною за таких вимог: методично обґрунтовано обирати той чи інший вид групової діяльності на конкретному занятті, що визначається метою контролю, особливостями теоретичного матеріалу; чітко формулювати цілі групової роботи; формувати мікрогрупи із врахуванням особливостей стосунків у групі та досягнення максимальних результатів спільної діяльності; регулювати міру допомоги курсантам, здійснювати опосередковане керівництво групами; чітко інструктувати керівників мікрогруп, спрямовуючи їх роботу в групі; включати всіх курсантів в активну діяльність, визнаючи кожного як активного суб'єкта пізнання; орієнтація курсантів на самовдосконалення; спиратися на суб'єктивний досвід кожного курсанта, враховуючи його індивідуальні психічні та психо-фізіологічні особливості; диференціювати рівні навчання, передбачаючи наступність різних рівнів навчання, варіативність освітнього середовища; полімодальність сприйняття навчального тексту, його змісту та структури різними людьми.

Завдання для письмового контролю мовленнєвої компетенції майбутніх фахівців авіаційної галузі ефективно будувати на основі автентичних текстів, особливо тих, що містяться на сайтах авіакомпаній, оскільки дають можливість отримувати точну інформацію із джерел, що відображають особливості професійної ситуації в різних країнах, оволодівати тематичною різноманітністю професійної лексики, адже ці видання є джерелами найсучаснішого варіанта писемного мовлення. Ми пропонуємо систему вправ для контролю оволодіння структурно-сисловою організацією професійно-орієнтованого тексту англійською мовою, а також вправ, що спрямовані на перевірку здатності розпізнавання, розуміння й інтерпретації отриманої при читанні лінгвістичної інформації. Постійна зміна мовленнєвих завдань, що пропонуються для контролю на основі автентичних текстів, забезпечує гнучкість мовленнєвих умінь, формування здатності до перенесення отриманих знань та умінь в різні ситуації. На основі опрацювання тексту та виконання різноманітних мовленнєвих завдань курсанти повинні створити новий текст, в якому мовець висловлює своє бачення, інтерпретує те, про що дізнався. Таким чином встановлюється відповідність рівня сформованості умінь сприймати на слух і продукування висловлювання відповідно до професійної ситуації.

Ефективним методом контролю рівня сформованості всіх компонентів мовленнєвої компетенції є метод практичної роботи, який у нашому досвіді знайшов втілення у формі самостійної роботи з підготовки презентацій. Ефективною є парна робота курсантів спеціалізацій «Львівська експлуатація» та «Управління повітряним рухом» у процесі контролю якості умінь організації діалогового та полілогового спілкування «пілот – диспетчер», коли

на презентації представлена конкретна професійна ситуація, репліки пілота, а курсант у ролі «диспетчера» має відповідним чином реагувати або ж передбачити зміст наступного висловлювання дійової особи. У цьому разі майбутні фахівці демонструють рівень знань та умінь щодо врахування особливостей вимовного аспекту мовленнєвої діяльності неангломовних носіїв мови. Ми практикуємо і поєднання мовленнєвої діяльності курсантів із презентаціями, на яких представлені фрагменти мовлення пілотів, диспетчерів в умовах додаткового шуму.

Більш складною формою роботи з контролю мовленнєвої діяльності є групова робота курсантів у процесі застосування методу інциденту, що базується на описові певної суперечності із окресленням дійових осіб і обставин, які виникають у конкретній професійній діяльності. На перших слайдах презентації ми пропонуємо матеріали безпосередніх радіотелефонних переговорів різних авіаційних подій, відеофільми каналу National Geographic «Air Crash Investigations», відеокліпи різних авіаційних подій з програм новин. Курсантам потрібно самостійно прийняти рішення. Для допомоги у прийнятті рішення на наступних слайдах з'являються, наприклад, ключові слова із повідомлення, або ж нові фрази з їх перекладом, які є підказкою для прийняття рішення. Далі курсанти знайомляться із прийнятим рішенням учасниками події і наслідками такого рішення. Такий метод контролю дає можливість прослідкувати динаміку формування умінь аудіювання і говоріння без зосередження уваги на мовленнєвій діяльності.

Третю психолого-педагогічну умову ефективності контролю мовленнєвої компетенції фахівців авіаційної галузі ми визначили таким чином: врахування рівня мотивації курсантів до вивчення іноземної мови у процесі визначення змісту завдань для контролю мовленнєвої компетенції.

Відповідно до рівня мотивації ми визначаємо такі етапи контролю результатів освітньої діяльності у процесі оволодіння авіаційною англійською мовою. На першому етапі, коли у курсантів недостатньо повно сформоване позитивне ставлення до процесу оволодіння знаннями, уміннями і навичками, доцільним є використовувати методи контролю, які передбачають створення ситуації успіху у навчанні. Зокрема, ми пропонуємо виконання завдань із алгоритмом, із підказкою, завдання на заповнення пропусків тощо.

Другий етап, що характеризується формуванням інтересу до пізнавальної діяльності, до засвоєння способів і прийомів формування мовленнєвої компетенції, передбачає використання всього спектру навчально-виховних методів, як психологічних, так і дидактичних. Особливу увагу тут звертаємо на застосування ділових ігор, вправ на аудіювання і говоріння як основних методів контролю мовленнєвої діяльності у підготовці авіаційних фахівців льотного та диспетчерського складу.

На етапі формування мотивації пошукової діяльності з метою розвитку потреби в самостійному набутті нових знань, у теоретичному мисленні, узагальнених алгоритмах пізнавальної діяльності ефективними методами контролю є ті, зміст яких включає виконання завдань на основі матеріалів професійно-спрямованих статей із сучасних авіаційних видань.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ефективність контролю рівня мовленнєвої компетенції майбутніх фахівців авіаційної галузі залежить від дотримання психолого-педагогічних умов: всебічність контролю, його відповідність видам мовленнєвої діяльності, якими повинні володіти майбутні фахівці авіаційної галузі; використання системи методів контролю, кожний з яких узгоджений з іншими методами; врахування рівня мотивації курсантів до вивчення іноземної мови у процесі визначення змісту завдань для контролю мовленнєвої компетенції. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці об'єктивних критеріїв оцінювання різни видів мовленнєвої діяльності майбутніх фахівців авіаційної галузі відповідно до перспектив їх подальшої професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Manual on the Implementation of ICAO Language Proficiency Requirements: Approved by the Secretary General and published under his authority. – Second Edition. – International Civil Aviation Organization. 2010. 150 p. Access mode: www4.icao.int/aelts/uploads/icao%20doc9835%202nd%20edition.pdf.
2. Залевская А.А. Речевая ошибка как инструмент научного исследования / А. А. Залевская // Вопросы психологии. 2009. № 9. С. 6–21.
3. Зимняя И.А. Психология обучения иностранным языкам в школе / И. Зимняя. М.: Просвещение, 1991. 522 с.
4. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики: [учебн. для студ. вузов] / А.А. Леонтьев. М.: Смысл; СПб.: Лань, 2003. 287 с.
5. Хомский Н. Введение в формальный анализ естественных языков / Ноам Хомский, Д. Миллер. М.: Едиториал УРСС, 2003. 64 с.

References

1. Manual on the Implementation of ICAO Language Proficiency Requirements: Approved by the Secretary General and published under his authority. – Second Edition. – International Civil Aviation Organization. 2010. 150 p. Access mode: www4.icao.int/aelts/uploads/icao%20doc9835%202nd%20edition.pdf.
2. Zalevskaya A.A. Rechevaya oshibka kak instrument nauchnogo issledovaniya [*Speech error as a tool of scientific study*]. Voprosyi psihologii. 2009. № 9. P. 6–9. [in Russian].
3. Zimnyaya, I.A. (1991). Psihologiya obucheniya inostrannym yazykam v shkole [*Psychology of teaching foreign languages at school*]. M.: Prosveshcheniye. 522 p. [in Russian].
4. Leontiev, A.A. (2003). Osnovyi psiholingvistiki: [*Uchebn. dlya stud. vuzov*] [*Foundations of psycholinguistics*]. – M.: Smysl; St.Petersburg: Lan. 287 p. [in Russian].
5. Chomsky, N. (2003). Vvedenie v formalnyiy analiz estestvennyih yazykov [*Introduction to the formal analysis of natural languages*]. M.: Editorial URSS. 64 p. [in Russian].

OMELIANENKO Nataliia, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Foreign Languages Department of Flight Academy of National Aviation University.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FUTURE AVIATION SPECIALISTS' SPEECH COMPETENCE TESTING EFFECTIVENESS

Abstract. *The important aspect of professional education is the quality of foreign language speech competence from the viewpoint of aviation specialists' training, developing their professional responsibility for aviation safety while the number and intensity of international cooperation are growing. Foreign language speech competence is considered as the ability to use the linguistic system for the purpose of communication in accordance with the situation, provision of which depends, among other aspects, on the effective and reliable testing of training process and result.*

The following psychological and pedagogical conditions of aviation specialists' speech competence testing effectiveness are defined based on the theoretical analysis and practical activity experience.

1. *The validity of testing, its conformity to the speech activity categories which future aviation specialists have to master. This condition ensures actualization of acquired knowledge and generated skills for the purpose of foreign language communication; improvement and more profound skills of English professional text perception, provision of free, according to the standard and functional and adequate proficiency in speech (listening, speaking and reading); terminology vocabulary development; developing skills to produce grammatical monological and dialogical*

speech; finding gaps in training content mastering and further achievements prediction in Aviation English study; students' training to be self-disciplined and to work independently.

2. The use of the system of testing methods. Each method is agreed to other methods. The system of testing methods of speech competence of future aviation specialists includes the combination of verbal, written, practical and test methods.

3. Taking into account the students' motivation level in the process of defining task content for speech competence testing. Different methods of speech activity testing are suggested depending on the students' motivation level to study English.

Key words: *speech competence, future aviation specialists, methods of testing, Aviation English.*

*Одержано редакцією: 12.09.2018 р.
Прийнято до публікації: 18.09.2018 р.*